

WOJCIECH MALESA
Warszawa, UKSW

OFIAROWANIE W MODLITWACH EUCHARYSTYCZNYCH

Msza św. stanowi bezkrwawe uobecnienie doskonałej ofiary, którą Chrystus złożył swojemu Ojcu na krzyżu dla odkupienia całego świata. Do tej ofiary dołącza się także Kościół, składając Bogu Ojcu Ciało i Krew Chrystusa. Dołączają się także wszyscy wierni, którzy przynoszą i składają w ofierze swoją codzienność. Prawda ta obecna była w świadomości Kościoła od początku jego istnienia, wspomina o niej już św. Paweł: „(...) Chrystus was umiłował i samego siebie wydał za nas w ofierze i dani na woń miłą Bogu” (Ef 5,2). W Mszale Piusa V idea ofiary została bardzo mocno zaakcentowana — jako kontrargument przeciw nauce Marcina Lutra, podważającego wiarę w rzeczywistość realnego uczestnictwa w Ofierze. Msza wiernych w części pierwszej zawiera rozbudowane *offertorium*. Podczas ofiarowania chleba kapłan, uznając swoją grzeszność, wskazywał na cel ofiarowania, jakim jest przebłaganie za własne grzechy oraz wyproszenie dla wszystkich wiernych chrześcijan (łaciński oryginał używa tu słów: *pro omnibus fidelibus christianis*) łask niezbędnych do zbawienia:

Przyjmij, Ojcze święty (...) tę hostię niepokalaną, którą ja, niegodny sługa twój, ofiaruję Tobie (...) za niezliczone grzechy, zniewagi i niedbalstwa moje, za wszystkich tu obecnych, a także za wszystkich wiernych chrześcijan, żywych i umarłych, aby mnie i im posłużyła do zbawienia w życiu wiekuistym¹.

Podobnie podczas ofiarowania wina kapłan prosił o łaski potrzebne do zbawienia, jako owoc składanej ofiary: „Ofiarujemy Ci, Panie, kielich zbawienia, twojej zebrząc łaskawości (...) za nasze i całego świata zbawienie”². Kolejnym motywem składania ofiary wyrażonym w *ordo missae* Piusa V jest oddanie chwały Bogu, które wyrażone zostało w słowach: „(...) pobłogosław tę ofiarę przygotowaną dla chwały świętego Imienia Twojego”³. Ponadto w czasie omawianej części liturgii mszalnej ofiary wyraźnie polecane są Trójcy Świętej:

Przyjmij Trójco Święta, tę ofiarę, którą Ci składamy na pamiątkę męki, zmartwychwstania i wniebowstąpienia Jezusa Chrystusa, Pana naszego, oraz na cześć Najświętszej Maryi zawsze dziewicy, świętego Jana Chrzciciela, świętych Apostołów Piotra i Pawła (...): niech posłuży im ku chwale, nam zaś pomoże do zbawienia⁴.

¹ *Mszał rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, (przekład polski opracowali mnisi opactwa w Tyńcu), Bruges 1956, s. 874.

² *Tamże*, s. 875.

³ *Tamże*, s. 876.

⁴ *Tamże*, s. 878–879.

Powyższe modlitwy, które nie występują w Mszałe Pawła VI, przekazują kluczowe prawdy o ofierze Mszy św., obecne w nauczaniu Soboru Trydenckiego, stanowiące argument przeciw rozmaitym herezjom oraz reformacji. Wyróżnić zatem można następujące idee:

- ofiara Mszy św. jest ofiarą przebłagalną za grzechy kapłana i wiernych;
- ofiara składana jest na chwałę Trójcy Świętej (imienia Bożego) oraz na cześć i ku chwale świętych;
- ofiara Mszy składana jest na pamiątkę wydarzeń zbawczych z życia Chrystusa;
- owocem ofiary Mszy św. jest łaska prowadząca do zbawienia;
- adresatem ofiary jest Bóg.

Wśród przytoczonych powyżej aspektów ofiarowania nie została wyartykułowana ofiara, którą Syn Boży składa Bogu Ojcu. Mowa jest jedynie o ofierze, którą kapłan składa jako przebłaganie (w domyśle: mocą krzyżowej ofiary Chrystusa).

Po ogłoszeniu *Novus Ordo Missae* (dalej: NOM) kard. Alfredo Ottaviani oraz kard. Antonio Bacci skierowali do Pawła VI list, w którym zawarli swoją krytykę wobec nowego porządku Mszy. Wielokrotnie podkreślają w nim, iż NOM w swoim przekazie niszczy ideę Mszy św. jako ofiary. Kardynałowie napisali m.in.:

Oczywiste jest, że twórcy *Novus Ordo Missae* OBSESYJNIE KŁADĄ NACISK NA „wieczerzę”, „pamiątkę”, nie zaś na bezkrawe odnowienie ofiary Krzyżowej. Nawet formuła „pamiątka Męki i Zmartwychwstania Pańskiego” jest niewłaściwa, ponieważ Msza jest pamiątką samej Ofiary, w której dokonuje się dzieło Odkupienia, zaś Zmartwychwstanie jest tylko jej owocem⁵

Czyż jednak ofiara Chrystusa potrzebuje odnowienia? A także: Czy Msza jest li tylko „pamiątką”? Faktem jest, iż po Soborze Watykańskim II pewne kwestie dotyczące rozumienia (a właściwie: rozłożenia akcentów w rozumieniu Mszy św.) zostały przededefiniowane, nie oznacza to jednak, iż Msza straciła swój sens, a wręcz przeciwnie — odnalezione zostały jej zapomniane akcenty, jak np. sens Mszy jako uobecnienia ofiary krzyżowej (nie zaś tylko jako „pamiątki”), Msza św. jako ofiara, którą Chrystus składa Ojcu itd.

Wbrew krytyce Ottavianiego i Bacciego, OWMR podaje, iż konstytutywnym elementem modlitwy eucharystycznej jest m.in. ofiarowanie:

(...) sprawując tę pamiątkę, Kościół, zwłaszcza tu i teraz zgromadzony, w Duchu Świętym składa Ojcu nieskalaną Ofiarę. Kościół dąży do tego, aby wierni ofiarowali nie tylko niepokalaną Hostię, lecz by się także uczyli samych siebie składać w ofierze i aby z dnia na dzień przez pośrednictwo Chrystusa coraz ściślej się jednoczyli z Ojcem i między sobą, by w końcu Bóg był wszystkim we wszystkich⁶.

Warto ponadto zwrócić uwagę na OWMR 72, w którym Kościół uczy:

W czasie Ostatniej Wieczerzy Chrystus ustanowił ofiarę i ucztę paschalną, w której ofiara krzyża stale uobecnia się w Kościele, ilekroć kapłan reprezentujący Chrystusa Pana czyni to samo, co sam Pan uczynił i co polecił uczniom czynić na swoją pamiątkę⁷

⁵ Por. A. OTTAVIANI, A. BACCI, *Krótką analiza krytyczna Novus Ordo Missae*, tł. T. Moszczyk, „Nova et vetera” (1998), nr 1/2 (6/7), s. 264–286. Wyróżnienia w tekście za oryginałem.

⁶ OWMR 79.

⁷ Por. KL 47; ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja Eucharisticum misterium*, 3.

Zarówno wprowadzenie do Mszału, jak również Konstytucja o liturgii świętej wyraźnie i wprost ukazują Mszę św. jako uobecnienie ofiary krzyżowej Chrystusa, dzięki której „dusza napełnia się łaską i otrzymuje zadatek przyszłej chwały”⁸

Zgodnie z zasadą *lex orandi – lex credendi* treści przekazywane we Mszy powinny odpowiadać tej nauce. Skoro OWMR podkreśla, iż w każdej modlitwie eucharystycznej winno być wyrażone ofiarowanie, należy najpierw postawić pytanie: Czym jest ofiarowanie? Zdaniem Rahnera i Vorgrimlera, ofiarowanie w odniesieniu do Mszy św. oznacza, iż ofiara mszalna

nie polega na symbolicznym „zabiciu”, ale na przeistaczającym i wywyższającym przekazaniu darów na własność Bogu, ponieważ ziemskie dary zostają przemienione w Ciało i Krew Jezusa Chrystusa, które ostatecznie są przyjęte przez Boga w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa⁹

Ofiara jawi się zatem jako dar dla Stwórcy i przez Niego przyjęty.

Biblijne rozumienie ofiary kładzie akcent na czystość i skrucę ducha (por. Ps 51, 19). Dla Jezusa prawdziwą ofiarą było miłosierdzie wobec bliźnich (por. Mt 9, 13; 12, 7). Ofiara zatem ma wymiar eklezjotwórczy — czystość intencji, pokora oraz dobroć i litość wobec drugiej osoby budują wspólnotę Kościoła. Ofiara wiąże się zatem z koniecznością oddania czegoś z siebie. Św. Augustyn w swoim dziele *Państwo Boże* zawarł następującą definicję ofiary: „Prawdziwą ofiarą jest przeto każde dzieło, które się przyczynia do połączenia nas świętą wspólnotą z Bogiem”¹⁰ W rozumieniu św. Augustyna na pierwszy plan wysuwa się komunizm człowieka z Bogiem, zatem mowa o celu i skutku składanej ofiary.

Jan Paweł II w liście na Rok Eucharystii napisał o ofierze mszalnej:

(...) uczta eucharystyczna ma też i przede wszystkim wymiar ofiarniczy. W niej Chrystus przedkłada nam na nowo ofiarę spełnioną raz na zawsze na Golgocie. Choć jest w niej obecny jako zmartwychwstały, nosi znaki swej męki, której „pamiętką” jest każda Msza św., jak nam przypomina liturgia aklamacją po konsekracji: „Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie...” Uobecniając przeszłość, Eucharystia równocześnie „kieruje nas ku przyszłości — ku ostatecznemu przyjsciu Chrystusa” na końcu dziejów. Ten aspekt „eschatologiczny” nadaje sakramentowi Eucharystii porywającą siłę, która pozwala iść drogą chrześcijańską z nadzieją¹¹.

W słowach tych papież tłumaczy, że msza święta ma wymiar anamnetyczno-prognostyczny, w którym wspomina i uobecnia ofiarę doskonałą. Stwierdzenie to i akcentowanie wymiaru ofiarniczego mszy świętej jest, zdaniem ks. Jerzego Szymika, pomijane w nauczaniu kościelnym, natomiast zbyt ni nacisk w świadomości wierzących położony został na mszę świętą jako ucztę:

Wydaje się, że dzisiaj, w 40 lat po II Soborze Watykańskim, nie mamy kłopotów z rozumieniem i przeżywaniem Eucharystii jako uczy. Wątpliwości budzi raczej i częściej —

⁸ KL 47.

⁹ *Teoria ofiarowania*, w: K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Mały słownik teologiczny*, tł. J. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1987, s. 494.

¹⁰ ŚW. AUGUSTYN, *De civitate Dei*, X, 6.

¹¹ JAN PAWEŁ II, *Mane nobiscum Domine*, 15.

w moim teologicznym i duszpasterskim odczuciu — wymiar ofiarniczy eucharystycznej uczty¹².

Według opinii ks. Szymika, przyczyną takiego stanu rzeczy jest złe pojmowanie ofiary i ofiarowania. Analiza tekstów modlitw eucharystycznych — zgodnie z sugestią Piusa XII zawartą w jego encyklice *Mediator Dei*¹³ — powinna rzucić dodatkowe światło na rozumienie tych słów.

W Pierwszej modlitwie eucharystycznej¹⁴, czyli tak zwanym Kanonie rzymskim idea ofiarowania *explicite* wyrażona jest wielokrotnie zarówno przed jak i po przeistoczeniu. Zdaniem Tomasza Kwietnia ofiarowanie *sensu stricte* zawarte jest w części I ME określanej jako *unde et memores* następującej bezpośrednio po transsubstancjacji¹⁵. Ofiarowanie wyrażone zostaje słowami:

Boże Ojcze, my, Twój słudzy, oraz lud Twój święty (...) składamy Twojemu najwyższemu majestatowi z otrzymanych od Ciebie darów Ofiarę czystą, świętą i doskonałą, Chleb święty życia wiecznego i Kielich wiekuistego zbawienia¹⁶

T. Kwiecień w swoim opracowaniu zwraca uwagę, że ofiarowanie w tekście I ME połączone jest ściśle z anamnezą¹⁷, która stwarza niejako możliwość złożenia ofiary — gdyby nie wspomniane wydarzenia zbawcze, ofiarowanie nie byłoby możliwe. Zawarty w Kanonie rzymskim tekst ofiarowania wyraźnie wskazuje, iż ofiara składana jest z darów, które człowiek otrzymał od Boga. Dary te kapłan składa

¹² J. SZYMIK, *Bóg nie jest okrutnym satrapą. Msza święta jako ofiara*, Więź 1 (2006).

¹³ PIUS XII, Encyklika *Mediator Dei*, cz. I, III: „Cała liturgia więc zawiera wiarę katolicką, gdyż publicznie świadczy o wierze Kościoła. Z tej przyczyny, kiedy chodziło o definicję jakiejś prawdy jako objawionej przez Boga, Papież i Sobory czerpiąc z tzw. «źródła teologicznych», nierzadko także czerpali argumenty i z liturgii (...). W ten sam sposób Kościół i Ojcowie, kiedy roztrząsano wątpliwości na temat jakiejś prawdy, nie pomijali szukania światła w dostojnych obrzędach przekazanych przez starożytność (...). Zatem święta liturgia nie określa wiary katolickiej ani jej nie ustala absolutnie swoją własną mocą, lecz raczej — będąc wyznaniem prawd nadziemskich, które podlega najwyższemu Magisterium Kościoła — może dostarczyć argumentów i świadectw o niemałej wartości dla określenia poszczególnych artykułów chrześcijańskiej nauki”

¹⁴ W dalszej części tekstu zastosowane zostaną skróty: I ME — Pierwsza modlitwa eucharystyczna, czyli Kanon rzymski; 2ME — Druga modlitwa eucharystyczna; 3ME — Trzecia modlitwa eucharystyczna; 4ME — Czwarta modlitwa eucharystyczna; 5ME — Piąta modlitwa eucharystyczna; 5ME-A — Piąta modlitwa eucharystyczna w wersji „A” (analogicznie dla wersji B, C i D); IMEP — Pierwsza modlitwa eucharystyczna o tajemnicy pojednania; 2MEP — Druga modlitwa eucharystyczna o tajemnicy pojednania; 1MED — Pierwsza modlitwa eucharystyczna w mszach z udziałem dzieci; 2MED — Druga modlitwa eucharystyczna w mszach z udziałem dzieci; 3MED — Trzecia modlitwa eucharystyczna w mszach z udziałem dzieci. Wszystkie one zaczerpnięte w tłumaczeniu polskim z: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986.

¹⁵ Por. T. KWIECIEN, *Modlitwa w stylu retro*, Poznań 2008, s. 129.

¹⁶ I ME — *Unde et memores*. Przy omawianiu tekstów Kanonu rzymskiego, dla precyzyjniejszego umiejscowienia cytatów, przytaczana będzie terminologia zaproponowana przez T. Kwietnia, w której część kanonu oznaczana jest przez pierwsze jej słowa w języku łacińskim.

¹⁷ „Wspomnienie [czyli anamneza w I ME — WM] jest krótkie, bo cała anafora, liturgia słowa i msza w ogóle są pełne odniesień anamnestycznych. Anamnezy nie można ograniczać tylko do kanonu. Prefacja także ma swoją anamnezę, liturgia słowa również jest świętym wspomnieniem”; KWIECIEN, *Modlitwa w stylu retro*, s. 131.

w imieniu wspólnoty, co podkreślone jest użyciem podmiotu mnogiego. Sama zaś ofiara została określona w polskim tłumaczeniu epitetami „czysta, święta i doskonała”, co w oryginale łacińskim wyrażone jest w słowach: [*offerimus*] *hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*. *Immaculata*, które w polskiej wersji Kanonu oddane zostało przymiotnikiem „doskonały”, właściwie oznacza „nieskalany”. Ofiara nieskalana na myśl przywołać może Baranka Paschalnego (por. Wj 12,5)¹⁸. Ofiarą zatem jest Chrystus, składany w znakach sakramentalnych — Chlebie życia wiecznego i Kielichu Krwi zbawienia.

Pozostałe teksty dotyczące ofiary można podzielić pod kątem treści na kilka kategorii:

- teksty opisujące ofiarę (przedmiot ofiarowania),
- teksty wskazujące na cel złożenia ofiary lub jej skutki,
- zwroty adresatywne.

Przedmiot ofiarowania odnaleźć można już w pierwszych słowach kanonu: „te święte dary ofiarne”¹⁹. Słowa te występują przed konsekracją, a zatem nie można jeszcze mówić wprost o sakramentalnej Eucharystii. Czym zatem są owe dary? W łacińskim oryginale dary te opisane są jako *dona, munera, sacrificia*. Zdaniem Enrico Mazza wyrazem *dona* określa się ofiary za zmarłych, *munera* – ofiary składane dla żywych, zaś *sacrificia* – materia Eucharystii²⁰. Warto zauważyć, iż chleb i wino, które są owocami ziemi oraz pracy rąk ludzkich, stanowią symbol całej pracy i twórczości człowieka, całego jego życia. Człowiek ofiaruje całego siebie wraz ze wszystkim, co kształtuje jego życie.

„Prosimy Cię, Boże, uświęć tę Ofiarę pełnią swojego błogosławieństwa, (...) uczyni ją doskonałą i miłą sobie, aby się stała dla nas Ciałem i Krwią Twojego umiłowanego Syna”²¹. W łacińskiej wersji owej anafory pojawia się prośba o przyjęcie ofiary, która jest: *benedictam* (błogosławiona), *adscriptam* (uznana), *ratam* (zatwierdzona), *rationabilem* (prawdziwa, logiczna), *acceptabilem* (przyjemna [Bogu])²². Słowa te wskazują na relację, jaka dokonuje się między Bogiem a człowiekiem. Człowiek daje, Bóg natomiast przyjmuje, uznaje, zatwierdza. Ludzki dar nie jest doskonały, dopiero dzięki Bożemu działaniu ofiara staje się doskonała — staje się Chrystusem.

W Pierwszej modlitwie eucharystycznej wielokrotnie wyrażony jest także cel złożenia ofiary. Przede wszystkim jest ona składana Bogu

za (...) święty Kościół powszechny, razem z (...) naszym Papieżem N. i naszym Biskupem N. oraz wszystkimi, którzy wiernie strzegą wiary katolickiej i apostołskiej. Obdarz swój Kościół pokojem i jednością, otaczaj opieką i rządz nim na całej ziemi²³

¹⁸ Por. KWIECIEŃ, *Modlitwa w stylu retro*, s 132–133.

¹⁹ IME — *Te igitur*.

²⁰ Por. E. MAZZA, *Le odierne preghiere eucaristiche*, Bologna 1991, s. 139.

²¹ IME — *Quam oblationem*.

²² Por. *Mszal rzymski z dodaniem...*, s. 897.

²³ IME — *In primis*.

Owoce ofiary mają zatem służyć Kościołowi i wszystkim jego stanom. T. Kwiecień komentuje ten fragment następująco:

(...) włączamy do Ofiary wszystkich, „którzy wiernie strzegą wiary katolickiej i apostołskiej” – *omnibus orthodoxis atque catholicis (...) fidei cultores*. Kim są owi *orthodoxi*? Są to wierni, chrześcijanie wyznający prawdziwą, niezepsutą błędem wiarę — to ci, którzy przylgnęli do Boga prawdziwego. *Cultores* to rolnicy, ci, którzy tę wiarę uprawiają: biskupi, prezbiterzy, kaznodzieje, katecheci. (...)

O co się modlimy? O pokój, jedność, Bożą opiekę i poddanie Mu (...). Rządź Kościołem, czyli: bądź naszym rządcą, czyli jeszcze: obyśmy byli Tobie poddani²⁴.

Ofiara składana jest za żyjących. W IME pojawiają się ich różne grupy i właściwe dla nich teksty mszalne. Oprócz ogólnego wspomnienia wszystkich żyjących w *Memento*, wśród których celebrans może wskazać konkretne osoby, pojawiają się również teksty wstawiennicze za rodziców chrzestnych (we Mszy przy udzielaniu chrztu). „Za nich składamy Tobie tę Ofiarę uwielbienia, a także oni ją składają”²⁵ Sługi i służebnice to *famuli* — słudzy, którzy są domownikami i powiernikami swoich panów, już nie jako niewolnicy, ale jeszcze nie jako synowie²⁶

„Boże, przyjmij łaskawie tę Ofiarę od nas, sług Twoich i całego ludu Twego. Napełnij nasze życie swoim pokojem, zachowaj nas od wiecznego potępienia i dołącz do grona swoich wybranych”²⁷ W tym fragmencie, pochodzącym z *Hanc igitur*, wyrażona została prośba o konkretne dary dla uczestników liturgii mszalnej — napełnienie pokojem za życia, zachowanie od wiecznego potępienia oraz włączenie w społeczność świętych. Pokój w czasie ziemskiego życia wynika z łączności z Bogiem, z trwania przy Nim i postępowania zgodnie z Jego wymaganiami. Tego prawdziwego pokoju może udzielić tylko Bóg, gdyż stan ten pochodzi od Niego. Modlitwa o pokój występuje w *ordo missae* raz jeszcze — w trakcie obrzędów Komunii.

Kolejne dwie prośby dotyczą wieczności: „zachowaj nas od potępienia” (wyrażenie negatywne) oraz „dołącz do grona wybranych” (wyrażenie pozytywne). Obie prośby wskazują na perspektywę eschatologiczną. W historii Kościoła

z jednej strony straszono piekłem jako przerażającym miejscem cierpienia, na które skazał niegodnych sprawiedliwy Bóg. Z drugiej słyszeliśmy już, że skoro jest On miłosierny, to piekła być nie może. Modlitwa liturgiczna tymczasem zachowuje zdrowy środek. Z jednej strony pokazuje, że piekło jest realną, przerażającą możliwością. Z drugiej, nie prosimy: „nie potępiaj nas”, ale „zachowaj nas od tego”. Różnica nie jest mała. W tej modlitwie Bóg występuje jako obrońca, do którego się zwracam, nie zaś jako sędzia, który może wydać niekorzystny dla mnie wyrok²⁸.

Ponadto w *Hanc igitur* pojawiają się również prośby dostosowane do konkretnych wydarzeń życia wspólnoty. We Mszy przy udzielaniu chrztu przewidziana jest

²⁴ KWIECIEN, *Modlitwa w stylu retro*, s. 36.

²⁵ IME — *Memento*.

²⁶ Por. KWIECIEN, *Modlitwa w stylu retro*, s. 43–44.

²⁷ IME — *Hanc igitur*.

²⁸ KWIECIEN, *Modlitwa w stylu retro*, s. 81–82.

modlitwa, której fragment zawiera wołanie: „Spraw, aby ich [ochrzczonych – WM] imiona zostały zapisane w księdze życia”. Jest to kolejne odniesienie do wieczności, ze szczególnym zaakcentowaniem tajemnic, które dokonują się w chrzcie — człowiek ochrzczony zostaje wszczepiony w Chrystusa, który jest dawcą życia. We Mszy przy udzielaniu sakramentu bierzmowania Kościół modli się, aby Bóg „zachował w nich swoją łaskę”, natomiast Msza za nowożeńców przewiduje następujący tekst: „(pozwól im cieszyć się upragnionym potomstwem i) w swojej dobroci obdarz ich długim życiem”²⁹. Ponadto wypowiedzane są jeszcze prośby ogólne, przedstawione i omówione powyżej. Wszystkie te wołania wskazują na dwa rodzaje owoców składanej Ofiary — doczesny i wieczny.

W *Supplices* odnaleźć można następujące zdanie:

(...) niech Twój święty Anioł zanieś tę Ofiarę na ołtarz w niebie przed oblicze boskiego majestatu Twego, abyśmy, przyjmując z tego ołtarza Najświętsze Ciało i Krew Twojego Syna, otrzymali obfite błogosławieństwo i łaskę³⁰

Prośba wyrażona w tym fragmencie dotyczy życia doczesnego osób przyjmujących Komunię, a zatem wskazuje na owoce przyjmowania Eucharystii, którymi są błogosławieństwo i łaska. *Notabene*, we fragmencie tym ujawnia się pewna zależność — kapłan składa ofiarę, która jest zanoszona przez anioła przed tron Boga Ojca. Sugeruje to, iż w jakiś sposób człowiek potrzebuje wsparcia i pomocy, aby składana ofiara stała się miła Bogu — stąd zapewne wynikają rozliczne prośby o przyjęcie składanych ofiar i ich skutki.

Adresatem składanej ofiary jest Bóg Ojciec, określane rozmaitymi tytułami, wśród których odnaleźć można takie apostrofy, jak: Ojciec nieskończenie dobry, Bóg wieczny, żywy i prawdziwy, Ojciec wszechmogący. Oprócz nich w tekstach 1ME odnaleźć można różne atrybuty Boga: wszechmoc, miłosierdzie oraz moc ożywiania i uświęcania. Msza św. zatem jest aktem ofiarnym, który Kościół kieruje do Boga — ożywiciela i uświęciciela — z darów od Niego otrzymanych, aby wyjednać doczesne i wieczne owoce składanej ofiary, wśród których wylicza się: błogosławieństwo, łaskę, zachowanie od potępienia oraz wieczne zbawienie. W 1ME idea ofiary jest bardzo wyraźnie obecna i połączona z motywem dziękczynienia i prześlągnięcia. Natomiast koncepcja Mszy św. jako uczyty jest prawie zupełnie niewidoczna w tekstach Kanonu rzymskiego.

Wzorowana na Tradycji Apostolskiej św. Hipolita Rzymskiego 2ME pochodzi z początków III w., stąd nazywana jest niekiedy „kanonem epoki męczenników”, a napisana została z myślą o liturgii udzielania sakramentu święceń biskupich. Najważniejszym tematem pedagogii 2ME jest jej chrystologia. Św. Hipolit, niezmiernie przywiązany do czystej i tradycyjnej wykładni wiary, wszedł w spór z papieżem Kalikstem I, wobec którego wysnuł zarzuty o progresywizm. Hipolit przez niektó-

²⁹ 1ME — *Hanc igitur*.

³⁰ 1ME — *Supplices*.

rych został uznany za antypapieża i zesłany do pracy w Sardynii, gdzie poniósł śmierć męczeńską, pojednawszy się uprzednio z Kościołem³¹. Okres, kiedy powstawała 2ME, jest czasem prześladowań chrześcijaństwa, gdy wielu wiernych oddało życie za wiarę. Ich męczeństwo stanowiło ofiarę, którą łączyli z ofiarą Chrystusa. Kościół od pierwszych wieków swojego istnienia gromadził się w miejscach pochówku męczenników, którzy poświęcili swoje życie za wiarę, tym samym oddając cześć tym, którzy złączyli się z ofiarą Chrystusa, przelewając za Niego własną krew³². Dlatego też idea ofiary w 2ME ukazana jest *explicite* tylko raz — w czasie ofiarowania, występującego tuż po anamnezie: „ofiarujemy Tobie, Boże, Chleb życia i Kielich zbawienia” Ofiarę składa Kościół, konkretna hierarchiczna wspólnota, która sprawuje akt swojego kapłaństwa na mocy wybrania przez Boga we właściwy dla każdego z jej członków sposób.

W jednym zdaniu 2ME zawiera się anamneza, ofiarowanie i dziękczynienie. Pokazana jest tu pewna zależność — ze śmierci i zmartwychwstania Chrystusa Kościół bierze mandat do składania ofiary, która nieodłącznie związana jest z wybranymi sługami, którzy stoją przed obliczem Pana. W 2ME przedmiotem ofiarowania jest „Chleb życia i Kielich zbawienia”, czyli Ciało i Krew Chrystusa. Tekst *offerimus* zawarty w omawianej anaforzcie odnosi się zatem do Kościoła składającego Bogu ofiarę z Chrystusa. Jest to jeden z trzech aspektów ofiarowania mszalnego. Podkreślenie jednego z nich nie oznacza bynajmniej, że Msza św. jest jedynie ofiarą Kościoła, nie zaś samego Chrystusa.

3ME jest kompozycją nową, wzorowaną na liturgii galikańskiej i mozarabskiej. Za autora jednej z pierwszych wersji owej anafory przyjmuje się Cipriano Vagagniego. Modlitwa ta określana jest mianem „Kanonu prostego”, „Kanonu ofiary” czy „Kanonu otwartości na świat”³³. Ofiarowanie w owej anaforzcie wyrażone jest słowami „składamy Ci wśród dziękczynnych modłów tę żywą i świętą Ofiarę” Ten fragment zdania wiąże się z anamnezą. Sama Ofiara przedstawiona jest jako składana wśród modlitw dziękczynnych, co akcentuje dziękczynny charakter Mszy św. Dalej tekst 3ME wyraźnie akcentuje, iż Eucharystia jest darem Kościoła: „Wejrzyj, prosimy, na dar Twojego Kościoła i przyjmij Ofiarę, przez którą nas pojednałeś ze sobą” B. Nadolski na temat ofiarowania w 3ME pisze w następujący sposób:

Ofiara, którą Kościół składa, jest ofiarą Chrystusa. Jej jedyność, unikatowość jest wyraźnie podkreślona w tekście zaczerpniętym z liturgii mozarabskiej. Ofiara Chrystusa jest jednocześnie darem, który składa Kościół — ofiarą Kościoła. Oto wspomniany tekst: *Cognosce, precamur, omnipotens Deus, Victimam qua intercessione placatus es (Liber mozarabicus sacramentorum nr 645).*

³¹ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. IV, Poznań 1992, s. 216–221.

³² Por. H. MISZTAŁ, *Prawo kanonizacyjne według ustawodawstwa Jana Pawła II*, Lublin – Sandomierz 1997, s. 100–101.

³³ Por. NADOLSKI, *Liturgika*, t. IV, s. 223.

Przekład polski, przed oficjalnym wydaniem Mszału, brzmiał: „Wejrzyj, prosimy, na ofiarę Twojego Kościoła, uznaj, że jest to ta sama ofiara, przez którą nas chciałeś pojednać ze sobą”. Jeżeli ofiara Chrystusa jest równocześnie darem (ofiara) Kościoła, nic dziwnego, że Kościół prosi: „Uznaj, że jest to ta sama ofiara, którą złożył Chrystus” Uzasadnieniem takiego sformułowania jest fakt, że ofiara Kościoła realizuje się w sakramentalnych działaniach³⁴.

Wnikliwa analiza łacińskiego tekstu 3ME umożliwia zatem wykazanie, iż w czasie celebracji Mszy św. uobecnia się najdoskonalsza ofiara, która została złożona przez Chrystusa na drzewie krzyża. Ofiarę tą składa Kościół — Mistyczne Ciało Chrystusa. On sam, jako Głowa Kościoła, powierzył swojemu ludowi uobecnianie i powtarzanie sakramentalnego znaku (por. 1 Kor 11,25). Ofiara eucharystyczna będzie zatem przyjęta przez Boga Ojca jako ofiara Chrystusa, a zatem będzie miała cechy ofiary skutecznej i doskonałej. Do ofiary, którą składa Chrystus, dołącza się także Kościół, który współofiarowuje siebie w swoich poszczególnych członkach.

Stwierdzenie tożsamości ofiary Chrystusa i Kościoła stanowi przejście do właściwej epiklezy oraz do współofiarowania się z Chrystusem Ojcu Niebieskiemu: „Niech On (Duch Święty) nas uczyni wiecznym darem dla ciebie”. Logiczne wydawałoby się szczęśliwsze połączenie współofiarowania z anamnezą. Takie jednak ustawienie byłoby w liturgii rzymskiej zupełną nowością. III modlitwa eucharystyczna łączy współofiarę wiernych z epiklezą. Duch Święty uczy (wg Augustyna) uczestników liturgii składać samych siebie w ofierze (por. KL 48, KK 11, DK 5). Trzeba także zaznaczyć, że tekst współofiarowania traktuje ofiarę Chrystusa jako ofiarę pojednania, ofiarę przynoszącą pokój i zbawienie³⁵

Każdy wierny, na mocy wspólnego kapłaństwa, dołącza swoją ofiarę do ofiary Kościoła, która jest ofiarą Chrystusa, zatem powinna zostać przyjęta przez Boga wspólnie z ofiarą krzyżową. Złożenie siebie w ofierze stanowi *sui generis* obowiązek wiernych. Ofiarą tą nie jest już męczeństwo, ale wierność i ufność Bogu w codzienności.

Warto zauważyć, iż kompilatorzy i tłumacze 3ME nie mówią wprost o „ofiowaniu” czy „składaniu ofiary”. Ideę ofiarniczą wyrażają modlitwą „uczyn nas darem dla Ciebie” Określenie ofiary mianem „daru” rozszerza znacznie zakres ofiarowania. W 3ME słowo „dar” odnosi się również do darów chleba i wina, które staną się Ciałem i Krwią Chrystusa („uświęć mocą Twojego Ducha te dary” — epikleza konsekracyjna). Ofiara Kościoła dokonuje się w znaku sakramentalnym. Ponadto — jak wspomniano wyżej — ofiarą stają się uczestnicy liturgii, którzy, karmiąc się Ciałem i Krwią Chrystusa, stać się mają „jednym ciałem i jedną duszą w Chrystusie” Ów żywy organizm prosi, aby ofiara dała światu pokój i zbawienie, gdyż jest „ofiara pojednania”

³⁴ Tamże, s. 225–226.

³⁵ Tamże.

Tekst 3ME podkreśla, iż ofiara Kościoła jest ofiarą Chrystusa, do której dołączają się ofiary wiernych. Owocem Eucharystii są pokój i jedność tworzące Kościół. Ponadto dostrzec można wymiar eschatologiczny, realizowany poprzez prośbę o zbawienie dla spożywających Ciało i Krew Pańską.

Kompilatorem 4ME jest, podobnie jak w przypadku 3ME, C. Vagaggini. Do przygotowania projektu tego kanonu posłużył się on przede wszystkim anaforami znanymi w tradycjach wschodnich, stąd owa anafora zwana jest czasem „Kanonem według Greków”. Modlitwę tą charakteryzuje rozbudowane wspomnienie dziejów zbawienia, poczynając od uznania Boga, poprzez kreację świata, liczne przymierza zawierane przez Boga z ludźmi, za inkarnację Logosu, a skończywszy na zesłaniu Ducha Świętego i ustanowieniu Kościoła. Prefacja 4ME związana jest ściśle z *post-sanctus*, zatem tekstu tego używać można jedynie wtedy, gdy nie jest przepisana konkretna prefacja związana nierozdzielnie z tajemnicą dnia³⁶

Ofiarowanie w 4ME zaczyna się natychmiast po zasadniczej anamnezie:

Składamy Ci, Boże, Jego [Chrystusa – WM] Ciało i Krew jako Ofiarę miłą Tobie i zbawienną dla całego świata. Wejrzyj, Boże, na Ofiarę, którą sam dałeś swojemu Kościołowi, i spraw, aby wszyscy, którzy będą spożywali ten sam chleb i pili z jednego Kielicha, zostali przez Ducha Świętego złączeni w jedno ciało i stali się w Chrystusie żywą ofiarą ku Twojej chwale.

Ofiarą jest Chrystus obecny pod postaciami eucharystycznymi. Jej owocem jest zbawienie dane całemu światu. Bóg sam dał Kościołowi Eucharystię i z Jego woli Kościół składa ofiarę mszalną. Przystępowanie do stołu Pańskiego skutkować ma mistycznym zjednoczeniem wierzących przez Ducha Świętego w jeden organizm — Kościół, oraz istnienie wszystkich członków Kościoła dla ofiarowania samego siebie ku chwale Boga. W przytoczonym tekście nie jest wprost powiedziane, iż Chrystus sam siebie ofiaruje Bogu. Jest mowa o Kościele ofiarującym Chrystusa, pojawia się także idea ofiarowania wiernych. Ofiara Chrystusa wyrażona jest w 4ME *implicite* — anafora wyraźnie stwierdza, iż ofiarą jest Ciało i Krew Chrystusa. Następnie wyraźnie ukazane jest, iż to Bóg powierzył Kościołowi tę ofiarę, a zatem to Chrystus ofiarowany został Kościołowi. Bóg udzielił mocy uobecniania misterium krzyża i składania ofiary w sposób sakramentalny, gdyż sam wcześniej przyjął ofiarę złożoną przez Chrystusa. Ten aspekt ofiary ukryty jest również w anamnezie, w której wspomniane i uobecniane są: śmierć Chrystusa, zstąpienie do otchłani, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie, oraz przywoływana jest przyszła paruzja. Ofiara Chrystusa dokonała się poprzez oddanie życia na krzyżu. *Implicite* można zatem wywnioskować, iż Chrystus ofiaruje siebie samego Bogu Ojcu w czasie każdej Mszy św.

Niezmiernie ciekawe są oczekiwane owoce ofiary, wyrażone w *Memento* — modlitwie wstawienniczej za żyjących. Kanon wymienia tu następujące podmioty:

³⁶ Por. *tamże*, s. 227–229.

papieża, biskupów (na czele z ordynariuszem miejsca), duchowieństwo, „składających Ofiarę”, wszystkich zgromadzonych na celebracji, cały Lud Boży — Kościół, oraz „wszystkich, którzy szczerym sercem” szukają Boga. O ile owoce Mszy św. dla wierzących były przywoływane w innych anaforach, o tyle *sui generis novum* stanowi modlitwa za ludzi poszukujących Boga. Mowa tu zatem nie tyle o chrześcijanach, ale o ludziach dobrej woli spośród wszystkich innych religii, a nawet spośród ateistów. Owoce Mszy św., a zatem owoce śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, rozciągają się nie tylko na katolików, ale też na wszystkich ludzi poszukujących Boga.

Istotne jest również rozróżnienie pomiędzy „składającymi Ofiarę” a „tutaj zgromadzonymi”. Za składających ofiarę nie uznaje się Kościoła jako wspólnoty, a jedynie celebransa lub celebransów. Cały Kościół — jak wykazano powyżej — ofiaruje Chrystusa i sam staje się ofiarą dla Boga, Msza jednak nie odbyłaby się bez wyświęconego kapłana, który jako urzędowy przedstawiciel Kościoła, wybrany i namaszczonego, składa eucharystyczną ofiarę wraz z ludem. Wydaje się, że przytoczony fakt był motywem do wprowadzenia rozróżnienia w tekście między kapłanem a ludem³⁷

5ME przygotowana została z okazji synodu Kościoła szwajcarskiego. Autorem anafory był George Holzherr. Pierwotnie jej tekst został zatwierdzony jedynie w językach narodowych — niemieckim, francuskim i włoskim. Z czasem jednak konferencje episkopatów zaczęły zwracać się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o zezwolenie na wykorzystanie tekstu w liturgiach swoich krajów³⁸. Wobec powyższego w 1991 r. tekst 5ME został zatwierdzony i opublikowany w typicznej wersji łacińskiej³⁹

Modlitwa ta zawiera w sobie cztery warianty tematyczne, z których każdy odnosi się do drogi. Odmiany te dotyczą prefacji oraz modlitwy wstawienniczej, pozostała część anafory pozostaje niezmienna. Teologia 5ME bazuje przede wszystkim na nauce Soboru Watykańskiego II oraz encyklice *Mysterium fidei* papieża Pawła VI, zaś w modlitwach wstawienniczych odnaleźć można nawiązania do 4ME⁴⁰

Podobnie jak w przypadku ME 2–4, ofiarowanie wyrażone jest w tekście 5ME po anamniezie: „Wejrzyj, Ojczy święty, na tę Ofiarę: jest nią Chrystus, który w swoim Ciele i w swojej Krwi wydaje się za nas i swoją Ofiarą otwiera nam drogę do

³⁷ „Odmawianie Modlitwy Eucharystycznej, która ze swej natury stanowi szczyt całej celebracji, jest zastrzeżona kapłanowi, na mocy jego święceń. (...) Niemniej przez cały czas lud bierze czynny udział i nigdy nie przybiera postawy biernej: «z kapłanem lud łączy się z wiarą w milczeniu, a także w ustalonych miejscach Modlitwy Eucharystycznej»; KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCIPLINY SAKRAMENTÓW, *Redemptionis Sacramentum*, 52–54.

³⁸ Polska otrzymała takie zezwolenie w 1986 r., kiedy to opublikowano obowiązujący do dziś w Polsce przekład *Missale Romanum*.

³⁹ Por. Not 27 (1991), s. 389.

⁴⁰ Por. NADOLSKI, *Liturgika*, s. 233–234.

Ciebie” Tekst ten jest stosunkowo ubogi. Adresatem jest Ojciec, zaś samą ofiarą jest Chrystus, który w Ciele i Krwi (czyli w znaku sakramentalnym) wydaje się za ludzi. Wyraźnie ukazane jest, iż Ofiarnikiem i Ofiarą jest Chrystus. Cel złożenia ofiary oraz jej owoc nawiązuje do myśli św. Pawła z Listu do Efezjan: „przez Niego (...) w jednym Duchu mamy przystęp do Ojca” (Ef 2, 18). Pojawia się także motyw drogi, który stanowi myśl przewodnią całej SME. Brak jest natomiast idei ofiarowania dokonywanego przez Kościół oraz idei ofiarowania samych siebie. Co prawda, z kontekstu można wywnioskować, iż ofiarowanie dokonuje się w znakach sakramentalnych, a te są nierozłącznie związane z Kościołem, jednak nie wydaje się, że treści zawarte w SME wprost pedagogicznie przekazują te prawdy słuchającym ich wiernym.

W wariantach tematycznych A–D (prefacje i modlitwy wstawiennicze za żywych) nie zostały wyrażone żadne idee dotyczące ofiarowania *explicite*.

Modlitwy eucharystyczne o tajemnicy pojednania zostały przygotowane z okazji Roku Świętego 1975. W 1980 r. Jan Paweł II zatwierdził ich wersję łacińską jako typiczną i wprowadził dla całego Kościoła.

W tekście 1MEP ofiarowanie *sensu stricte* występuje po anamniezie: „składamy Ci, Boże prawdziwy i wierny, tę Ofiarę, która całej ludzkości daje pojednanie z Tobą”. Z tekstu widać, iż adresatem ofiary jest Bóg prawdziwy i wierny. Owa wierność wiąże się z przymierzem, które Bóg zawarł ze swoim ludem przez Chrystusa. Daje ona człowiekowi świadomość,

że pomimo zmiennych i pozornie pozbawionych ciągłości wydarzeń jego życia ma jeden cel, jeden sens i jeden wewnętrzny związek, chociaż ostateczny sens obietnicy Bożej ukazuje się dopiero w toku owej historii zbawienia ludzkości i jednostki i chociaż odkupienie, które obejmuje również ludzką winę, pozostaje czystą łaską Bożą i właśnie jako takie nie może być unieważnione nawet przez człowieka⁴¹

Wierność dotyka tajemnicy odkupienia dokonanego na krzyżu przez najdoskonalszą ofiarę Chrystusa. Dzięki niej cała ludzkość wszystkich czasów ma możliwość pojednania z Bogiem i oczyszczenia z grzechów.

Również epikleza komunijna odnosi się do idei ofiary:

Wejrzyj, Ojcze, na swoją rodzinę, która łączy się z Tobą w jedynej Ofierze Jezusa Chrystusa, i daj nam moc Ducha Świętego, abyśmy zwyciężywszy wszelkie podziały i niezgodę zostali złączeni w jedno ciało.

Ofiara Kościoła jest jedyną ofiarą Chrystusa, w której Kościół łączy się z Bogiem. Owocem tej łączności jest dar Ducha Świętego, uzdalniający do jedności międzyludzkiej, której widzialnym znakiem ma być jedność Kościoła.

O ofierze, choć w nieco innym aspekcie, mówi epikleza konsekracyjna: „Wejrzyj na lud zebrany wokół Ciebie i ześlij swego Ducha, aby dary, które Ci składamy w ofierze, stały się Ciałem i Krwią umiłowanego Syna Twego, Jezusa Chrystusa”

⁴¹ *Wierność Boga*, w: RAHNER, VORGRIMLER, *Mały słownik teologiczny*, s. 543.

Wyraźnie widać, iż dary, które zostały złożone na ołtarzu w czasie przygotowania darów, są teraz przez Kościół ofiarowane Bogu Ojcu. Owocem przyjęcia tej ofiary będzie substancjalna przemiana tych darów, a zatem wyniesienie ich do zupełnie innej, boskiej rzeczywistości. Na tej podstawie można postawić hipotezę, iż dary (zarówno materialne — chleb i wino, jak i duchowe) składane w ofierze w czasie Mszy zostają przemienione i przeniesione na zupełnie inny, mistyczny poziom, natomiast w czasie Komunii powracają do ofiarujących, dając im udział w boskiej rzeczywistości i owocach najdoskonalszej ofiary Chrystusa.

Podobna sytuacja ofiarowania *explicite* chleba i wina w czasie epiklezy konsekracyjnej ma miejsce w 2MEP, w której Kościół prosi Boga, aby „uświęcił mocą Ducha Świętego dary, które ofiaruje Ci Kościół posłuszny poleceniu Twojego Syna”. Mandat do składania ofiary Kościół otrzymał od Chrystusa, który powiedział: „Czyńcie to, ile razy pic będziecie, na moją pamiątkę” (1 Kor 11,25). Prawo celebrowania Mszy, wynikające z polecenia Chrystusa, daje Kościołowi pieczę nad skarbem, którym jest władza sakramentalnego uobecniania odkupieńczej ofiary.

Złożenie ofiary sakramentalnej wyrażone jest w 2MEP w słowach⁴²: „składamy Ci, Ojcze, Ofiarę pojednania, którą On sam [Chrystus – WM] zostawił jako dowód swojej miłości i którą Ty sam złożyłeś w nasze ręce”. Oprócz idei znanych już z poprzednich anafor (Ojca jako podmiotu adresatywnego, wspólnoty jako ofiarnika, pojednania jako owocu ofiary), dostrzec w 2MEP można swoiste *novum* polegające na wskazaniu motywu, jaki przyświecał Chrystusowi, gdy ustanawiał dla Kościoła mandat uobecniania Jego jedynej ofiary. Motywem tym jest miłość Boga, którą ma ku ludziom, a której dowód złożył Chrystus oddając życie na drzewie krzyża, jak napisał św. Jan Apostoł: „Jezus wiedząc, że nadeszła Jego godzina przejścia z tego świata do Ojca, umiłowałszy swoich na świecie, do końca ich umiłował” (J 13,1). Ofiara, którą tam złożył, skutkować ma właściwą postawą miłości i ofiary ze strony ludzi: „Przez ofiarę Jezusa Chrystusa, Twojego Syna, wydane go za nas na śmierć, doprowadzasz nas do Twojej miłości, abyśmy także my dawali siebie braciom”⁴³. Owo „dawanie siebie braciom” jest również jakimś horyzontalnym aspektem ofiarowania, które — o ile wynika z prawdziwej miłości braterskiej — stanowi bodziec eklezjotwórczy.

Ponadto 2MEP zawiera wyraźne ofiarowanie wiernych:

Przyjmij także nas, Ojcze święty, razem z ofiarą Jezusa Chrystusa, i przez udział w tej Uczcie eucharystycznej daj nam swego Ducha, aby została usunięta wszelka przeszkoda na drodze do zgody, i aby Kościół jaśniał pośród ludzi, jako znak jedności i narzędzie pokoju.

⁴² Wątpliwe byłoby stwierdzenie, iż ofiarowanie dokonuje się tylko i wyłącznie w momencie wypowiedzenia konkretnych kilku słów, dlatego właściwsze wydaje się użycie terminologii nawiązującej do wyrażania pewnych idei i motywów, które są skuteczne i dzieją się mocą całej modlitwy eucharystycznej.

⁴³ 2MEP — *Postsanctus*.

A zatem człowiek, który uczestniczy we Mszy św., nie tylko dołącza swoje duchowe ofiary do ofiary składanej przez Chrystusa, ale także sam staje się darem dla Boga (wymiar wertykalny wstępujący). Owocem pełnego uczestnictwa w ofierze jest jedność wyływająca z działania Ducha Świętego (wymiar wertykalny zstępujący).

Modlitwy eucharystyczne w mszach z udziałem dzieci zawierają wszystkie elementy składowe wymagane przez OWMR 79, ujęte jednak w języku prostszym i dostosowanym dla dzieci. Dzięki stosowaniu tych anafor zgodnie z *Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci*, wydanym przez Kongregację Kultu Bożego w 1973 r., dzieci mają przygotowywać się stopniowo do świadomego udziału we Mszach „dla dorosłych”⁴⁴.

Ofiarowanie w IMED wyrażone jest przed aklamacją po przeistoczeniu. Twórcy tej anafory po słowach konsekracji umieścili dłuższy tekst, zawierający anamnezę i złożenie ofiary. Dopiero po tych zdaniach następuje jedna z czterech odpowiedzi ludu (z pominięciem wezwania kapłana). W zdaniu wyrażającym ofiarowanie można dostrzec dwa aspekty, dotyczące dwóch przedmiotów ofiarowania: „Głosząc Jego [Chrystusa – WM] śmierć i zmartwychwstanie, ofiarujemy Tobie, Ojczy, Chleb życia i Kielich zbawienia. Twój Syn prowadzi nas do Ciebie, przyjmij nas razem z Nim”

Anamneza i ofiarowanie w IMEP w stosunku do pozostałych modlitw eucharystycznych zastępują jedno z czterech wezwań celebransa do aklamacji po przeistoczeniu: „Oto wielka tajemnica wiary”, „Wielka jest tajemnica naszej wiary”, „Uwielbiamy tajemnicę wiary” lub „Tajemnica wiary”. Pojawia się pytanie, dlaczego autorzy IMEP zdecydowali się na taki zabieg. Wśród możliwych odpowiedzi warto zwrócić uwagę na trzy następujące.

- 1) Dla autorów zakres semantyczny „tajemnicy wiary” może być tożsamy z anamnezą odnoszącą się do śmierci i zmartwychwstania Chrystusa oraz podkreślającą polecenie czynienia tego, co On uczynił w czasie Ostatniej Wieczerzy oraz z ofiarowaniem. Zatem dla podkreślenia, iż „tajemnicą wiary” jest dokonujące się na ołtarzu sakramentalne misterium (*sui generis* tajemnica znaków), zastąpiono słowa wezwania rozbudowanym zdaniem. Powstaje jednak wątpliwość: Czy dzieciom, które słuchają i znają IMEP, słowa te skojarzą się z wezwaniem kapłana, którego znać nie muszą?
- 2) Kolejność występowania niektórych składowych modlitwy eucharystycznej nie ma znaczenia. Cała anafora jest skutecznym działaniem realizującym wszystkie aspekty teologiczne (np. epiklezę, transsubstancjację, ofiarowanie, dziękczynienie itd.). Wniosek taki można wysnuć w oparciu o fakt skuteczności anafory

⁴⁴ Por. J. MIAZEK, *Modlitwy eucharystyczne w Mszach z udziałem dzieci* (cz. II), „Msza Święta” (2011), nr 7–8.

Adaja i Mariego, która nie zawiera słów ustanowienia, a mimo wszystko dokonuje się przeistoczenie. Cała anafora (a idąc krok dalej — cała Msza św.) jest zatem skutecznym uobecnieniem misterium paschalnego. O takim rozumieniu mogłyby świadczyć słowa z 1MED: „W tej Mszy św. czynimy to, co Jezus Chrystus polecił nam czynić”. Słowa te wyraźnie ukazują, iż cała Msza jest wypełnieniem mandatu udzielonego przez Chrystusa. Za takim rozumieniem przemawia także użycie imiesłowu współczesnego „głosząc” w anamnezie 1MED. Wskazuje on na czynność równoczesną — głoszenie śmierci i zmartwychwstania jest czynnością towarzyszącą ofiarowaniu, a zatem te dwie czynności (anamneza i ofiarowanie) dokonują się jednocześnie⁴⁵ Wprowadzenie pewnej kolejności wydawać by się mogło wobec powyższego jedynie zabiegiem logiczno-pedagogicznym.

Umieszczenie po przeistoczeniu jest swego rodzaju katechezą mistagogiczną do transsubstancjacji. Zamieszczone słowa opisują i wyjaśniają związek Mszy św. z wydarzeniami zbawczymi, przywoływanymi w anamnezie, a dokonującymi się m.in. w czasie przeistoczenia. Dlaczego jednak Mszał zaleca wypowiedzenie przez lud aklamacji?

Powyższe teorie uzupełnić należy analizą *postsanctus* 1MED: „Boże, nasz Ojcie, chcemy Ci złożyć dziękczynną ofiarę, dlatego przynieśliśmy chleb i wino, które otrzymaliśmy od Ciebie”. Analizując chronologię przedstawionych czynności, widzimy następującą kolejność:

⁴⁵ W 1ME również użyto podobnej konstrukcji: wspominając — składamy Ofiarę. W 2ME: wspominając — ofiarujemy. W 3ME: wspominając oraz czekając — ofiarujemy. W 4ME konstrukcja jest nieco bardziej rozbudowana: sprawując pamiętkę — wspominamy i wyznajemy; oczekując przyjścia w chwale — składamy Jego Ciało i Krew. 5ME zawiera również imiesłów przy anamnezie (obchodząc pamiętkę — głosimy), jednak ofiarowanie umieszcza w osobnym zdaniu („Wejrzyj, Ojcie święty, na tę Ofiarę”). 1MEP ma: obchodząc pamiętkę i oczekując — składamy Ofiarę. Natomiast 2MEP: obchodząc pamiętkę — składamy Ofiarę. 2MED i 3MED nie używają imiesłowów, być może ze względu na wymóg prostoty języka w modlitwach eucharystycznych wykorzystywanych w mszach z udziałem dzieci. Taka budowa zdania wskazuje na równoczesność anamnezy (zarówno wspominającej, jak i odnoszącej się do przyszłości) i ofiarowania (1–4ME; 1–2MEP i 1MED), anamnezy i głoszenia (wymiar prorocki Mszy św. – 5ME). Jednoczesność tych działań może sugerować, iż: anamneza jest motywem składania ofiary i głoszenia, dlatego pewna ciągłość i równoczesność jest jej przypisywana (imiesłowy zawarte są w anamnezach); skutki modlitwy eucharystycznej nie dokonują się w formie diachronicznej, a stają się obecne w całym obrzędzie. Warto zwrócić również uwagę na formę użytą w 4ME („Boże, Ojcie, sprawując teraz pamiętkę naszego odkupienia, wspominamy śmierć Chrystusa i Jego zstąpienie do otchłani, wyznajemy Jego zmartwychwstanie i wstąpienie do nieba, a oczekując Jego przyjścia w chwale, składamy Ci, Boże, Jego Ciało i Krew jako Ofiarę miłą Tobie i zbawienną dla całego świata”). „Sprawowanie pamiętki” odnosi się do całej celebracji Mszy św., a zatem cała Msza jest uobecniającym wspomnieniem śmierci, zstąpienia do otchłani, zmartwychwstania i wniebowstąpienia. Msza jest także uobecnieniem przyszłej paruzji oraz złożeniem ofiary, której owocem jest zbawienie. Słowo „teraz” związane ze sprawowaniem pamiętki odkupienia dotyczy zatem nie tylko momentu wypowiedzania słów, ale całej akcji liturgicznej, w której dokonuje się i uobecnia ofiara Jezusa Chrystusa.

Bóg daje chleb i wino⁴⁶,
 człowiek przynosi te dary do świątyni
 i chce złożyć z nich dziękczynną ofiarę,
 po czym dokonuje się transsubstancjacja
 oraz anamneza z ofiarowaniem.

Skoro *postsanctus* wyraża dopiero pragnienie złożenia ofiary, wydaje się, że albo dokonuje się ono w czasie przeistoczenia (lub od przeistoczenia), albo ma ono miejsce dopiero przy wypowiedaniu słów ofiarowania, a zatem cała hipoteza, wedle której cała modlitwa eucharystyczna (lub nawet cała Msza św.) stanowi uobecnienie, anamnezę i ofiarowanie, wydaje się być hipotezą błędną.

W 2MED ofiarowanie nie jest powiązane równoczesnością z anamnezą (por. przyp. 45). Wyraża jednak dwie istotne prawdy — Kościół ofiaruje Chrystusa oraz Kościół ofiaruje siebie w swoich wiernych: „Ofiarujemy Go [Pana Jezusa – WM] Tobie, a z Nim i nas samych” Ofiarowanie w 3MED dotyczy ofiarowania ludzi wraz z Chrystusem: „Najlepszy Ojciec, który jesteś w niebie, przyjmij nas razem z Twoim umiłowanym Synem”. Na pierwszy plan w tej anaforze wysuwa się zatem ofiarowanie ludu i dołączenie go do najdoskonalszej ofiary Chrystusa.

* * *

Po dokonaniu analizy idei ofiarowania wyrażonej w modlitwach eucharystycznych zamieszczonych w Mszałe rzymskim dla diecezji polskich z 1986 r. można wyciągnąć pewne wnioski z zakresu teologii liturgicznej.

Adresatem każdej ofiary składanej we Mszy św. jest Bóg Ojciec, określany różnymi przymiotami, m.in. Najlepszy, Nieskończenie Dobry, Święty (por. 1ME i in.).

Zasadnicza ofiara ma trzy aspekty:

- 1) Chrystus ofiaruje siebie w uobecnianej ofierze krzyżowej (por. 5ME i in.),
- 2) Kościół ofiaruje Chrystusa (por. 3ME, 4ME i in.),
- 3) wierni ofiarują samych siebie (por. 3ME, 3MED i in.).

Ofiara dokonuje się w sposób sakramentalny (tajemnica znaku) na podstawie mandatu, który Kościół otrzymał od Chrystusa w czasie Ostatniej Wieczerzy (por. 2ME, 2MEP i in.).

Motywy złożenia przez Chrystusa ofiary jest Jego miłość względem ludzi. Miłość ta jest również podstawą powierzenia Eucharystii w ręce Kościoła (por. 2MEP i in.).

⁴⁶ Stwierdzenie, iż chleb i wino otrzymaliśmy od Boga, stoi w jakiejś sprzeczności do błogosławieństw wypowiedzianych przy przygotowaniu darów, gdzie dary chleba i wina zostają określone owocami ziemi (lub winnego krzewu) i pracy rąk ludzkich, które człowiek otrzymał dzięki hojności Boga. Określenie ich jedynie jako darów Bożych (bez współdziałania pracy człowieka) jest zatem zubożeniem znaczenia tychże darów.

Oprócz ofiary zasadniczej jakaś forma ofiarowania dotyczy darów materialnych i duchowych, co bywa wyrażane w epiklezie konsekracyjnej lub *postsanctus* (por. 1ME, 1MEP, 1MED i in.).

Owocami składanej ofiary są rozmaite dary dotyczące doczesności i wieczności — przede wszystkim eklezjotwórcza jedność, błogosławieństwo i zbawienie (por. 1ME, 3ME, 4ME, 1MEP i in.).

Skutki ofiary nie muszą być skierowane jedynie do uczestników ofiary albo do wierzących, ale mogą mieć charakter globalny (por. 4ME).

Skuteczność ofiary zależy i wynika ze skuteczności ofiary złożonej przez Chrystusa (por. 1ME, 3ME i in.).

Zasadniczemu ofiarowaniu towarzyszy anamneza, w której Kościół uobecniając wspomina działalność Boga w historii ludzkości, a szczególny akcent owo wspomnienie kładzie na misteria męki, śmierci, zmartwychwstania i wniebowstąpienia Chrystusa.

Teologia liturgiczna posoborowych modlitw eucharystycznych przeczy twierdzeniom opisanym przez Alfredo Ottavianiego oraz Antonio Bąćciego, jakoby NOM nie wyrażało idei ofiarowania. Co więcej, w stosunku do przedsoborowego kanonu modlitwy eucharystyczne zawierają dużo więcej treści teologicznych, a zasadnicze ofiarowanie odzyskało właściwe mu miejsce, jakim jest centralny punkt liturgii mszalnej — modlitwa eucharystyczna. Wiąże się ono z przywołaniem wydarzeń zbawczych, które zostają uobecnione w czasie ofiary mszalnej. Jedność jest owocem ofiary. Zdaje się, że nie można mówić o jedności bez mówienia o ofierze, jak sugerują autorzy *Krótkiej analizy krytycznej NOM*.

Modlitwy towarzyszące ofiarowaniu w liturgii mszalnej Piusa V wyrażały pięć głównych idei:

- 1) Msza jest ofiarą przebłagalną za grzechy,
- 2) ofiara składana jest na chwałę Trójcy Świętej,
- 3) ofiara wiąże się ze wspomnianiem wydarzeń zbawczych,
- 4) owocem ofiary jest łaska prowadząca do zbawienia,
- 5) adresatem ofiary jest Bóg.

Po dokonaniu powyższej analizy widać, iż myśli zawarte niegdyś w ofiarowaniu pojawiają się w modlitwach eucharystycznych, a zatem błędne jest twierdzenie, jakoby NOM był uboższy w prawdy teologiczne niż Msza celebrowana według porządku z Mszału Piusa V. Zmniejszony został akcent kładziony wcześniej na przebłaganie za grzechy, gdyż właściwym miejscem sakramentalnego ich odpuszczenia jest sakrament pokuty i pojednania, który bierze swoją moc z Chrystusowej Ofiary. Niemniej jednak akcentowanie, iż owocem Mszy jest zgładzenie grzechów, mogłoby prowadzić do błędnego rozumienia roli sakramentalnego odpuszczenia grzechów.

The offertory in Eucharistic Prayers

Summary

The Mass demonstrates the presence of Christ's sacrifice — this truth was in the consciousness of the Church since its inception. In the Missal of Pius V, the idea of sacrifice was strongly emphasized: it contained *offertorium* and numerous apologies associated with it. *Ordo Missae*, written after the Council of Trent, contains a prayer that indicates that the sacrifice is directed to God, and has a propitiatory character, and is submitted to the glory of God and in memory of the Paschal Mystery and that is the result of the sacrifice.

After the publication of the *Novus Ordo Missae* Cardinals Ottaviani and Bacci alarmed that the new rite of the Mass does not put enough firm emphasis on its sacrificial character. Contrary to *Institutio generalis* of the Missal of Pope Paul VI contains the clear offering of the Eucharistic Prayer.

In the Roman Canon sacrifice appears repeatedly — both before and after the consecration. This is because of the non-linear construction of the anaphora. According to, the First Eucharistic Prayer is an offering made to God with the gifts that the mankind received from Him. It intends to serve the living and the dead for the forgiveness of sins, to bring about the peace and the preservation of condemnation.

The offertory in the Second Eucharistic Prayer is closely related to anamnesis. The object of sacrifice is Christ himself in the Eucharist. The Third Eucharistic Prayer of thanksgiving and conciliation emphasizes the nature of the sacrificing. In addition to that, the Eucharist is also offered to the whole Church and all its members under the common priesthood.

The Fourth Eucharistic Prayer has highlighted the fact that the Church offers what it has received from God. The sacrifice shall be made by all the states of the Church and for those who seek God. The Fifth Eucharistic Prayer emphasizes that the sacrifice and the one who makes the sacrifice is Christ himself.

The Eucharistic Prayers of Reconciliation indicate a relationship between sacrifice and the reconciliation between mankind and God, and the reconciliation among people. Based on the analysis of these prayers, one hypothesis can be pointed out, that the transformation takes place as if during the entire Eucharistic Prayer. In the Second Eucharistic Prayer of Reconciliation clearly emphasizes the sacrifice of the faithful to God.

The Eucharistic Prayers for Masses with children present the content of theological propositions of a simpler construction and terminology. It shows that the main object of the sacrifice is Christ himself, to the sacrifices of the participants join in the liturgy and the Church.

Among the main conclusions of the analysis should be noted that each sacrifice is addressed to God, the object of sacrifice is Christ, the Church and the faithful. The sacrifice is mounted both sacramentally and spiritually, and its fruit can affect both those who gather and those who are absent.